

Михальчук Ю.О.

канд. психол. наук, доцент кафедри психології

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ ВУЗУ:

УСПІШНІСТЬ ТА ПЕРЕПОНИ

Резюме. Самореалізація личности являється потребою в діяльності, самої діяльністю і її результатом. Професійна самореалізація може бути охарактеризована з допомогою понять: потреба, ціль, процес, емоційний стан, результат і включає внутрішні стимули і зовнішні умови, визначають її успішність. Факторами, знизуючими навчальну мотивацію і перешкоджають професійній самореалізації є внутрішні бар'єри.

Ключевые слова: самореалізація, професійна самореалізація, професійне самоопределение, рефлексія, особистісні значення.

Згідно концепції розвитку особистості в діяльності С.Л. Рубінштейна [3], саме в процесі діяльності відбувається трансформування та розвиток властивостей особистості, їх інтеграція та утворення нових, що мають більш складну структуру – так званих інтегральних характеристик особистості. Інтегральні характеристики включають такі, що розкривають соціальну сутність особистості – ціннісні орієнтації, спрямованість, соціальні ролі, статусні характеристики тощо та інтегральні, індивідуально-психологічні характеристики: духовність, автентичність, інтернальність-екстернальність тощо. Власне, спрямованість, прагнення до самореалізації як мотив діяльності досліджувався багатьма науковцями з точки зору інтегральних характеристик особистості.

А.А Ідінов характеризує самореалізацію як основний спосіб реалізації потенційних можливостей особистості, що є акумульованими вміннями, навичками, енергією особистості та виділяє її основні фази: актуалізація, розгортання, розв'язання. Структурними компонентами етапу актуалізації є: соціалізація, індивідуалізація особистості, становлення її потреб, інтересів, побудова цілей, мобілізація вольових зусиль. Етап розгортання актуалізованої потреби передбачає побудову самоцілі, самомоделі, здійснення самовибору, самоконтролю та самоаналізу, що відбувається завдяки процесам самопізнання. Результатом процесу розв'язання стає самоствердження особистості. Автор вказує на нескінченність процесу самореалізації, адже за умови задоволення однієї потреби в самоактуалізації, виникає інша, яка також потребує проходження вказаних етапів – актуалізації, розгортання, розв'язання [1]. Отже, самореалізація особистості є потребою у діяльності, власне, самою діяльністю та її результатом.

Самореалізація особистості та, передусім, професійна самореалізація, може бути схарактеризована із використанням понять: потреба, мета, процес, стан (емоційний стан), результат.

Професійна самореалізація як потреба може бути розглянута за концепцією самоактуалізації А. Маслоу. Так, дослідник виокремлює основні мотиви, що є рушійними силами в бутті людини: Д-мотиви (дефіцитарні) та Б-мотиви (метапотреби, буттєві мотиви / цінності). Власне, метапотреби і є потребами в особистісному зростанні, досягненнях, розширенні світогляду [4], а, отже, у контексті професійної самореалізації – означає формування стійкої мотивації до навчання студентів.

Професійна самореалізація як мета діяльності є характеристикою професійного задуму студента, результатом його професійного самовизначення.

В процесі навчальної діяльності студентська молодь набуває вміння та навички, оволодіває знаннями, необхідними для подальшої успішної професійної самореалізації.

Вивчення професійної самореалізації через поняття стану є цінним в плані задоволеності від процесу самореалізації, тобто йдеться про основний знак емоції в процесі професійного становлення, що є категорією афективної сфери особистості.

Професійна самореалізація як результат є, з одного боку, суб'єктивною характеристикою – оцінкою особистісних досягнень та їх зіставлення із ідеальним образом цих досягнень. Так, необхідною складовою професійної самореалізації особистості є процес рефлексії, що є складовою самосвідомості особистості та категорією саморегуляції та саморозвитку, дозволяє актуалізувати власний потенціал, співвідносити «реальне Я» з «ідеальним Я» особистості (за К. Роджерсом). «Я-ідеальне» включає атрибути, які людина цінує і до яких прагне, тоді як «Я-реальне» відображає особистісні характеристики людини в певний фіксований момент часу. Розходження між «Я-реальним» та «Я-ідеальним» підвищує напругу та, за К. Роджерсом, сприяє саморозвитку та самоудосконаленню [2]. Робота з «Я-образом» передбачає проведення Q-сортування двічі: один раз – для самоопису (Я-сортування) і другий раз – для ідеального самоопису (ідеал-сортування). З погляду змісту і характеру уявлень про себе можна виділити також: "Я-минуле", "Я-теперішнє", "Я-майбутнє", а також "Я-динамічне" (як особистість змінюється, якою вона прагне стати), "Я-уявлюване", "Я-маску", "Я-фантастичне" тощо.

Крім того, говорячи про професійну самореалізацію, варто окремо зупинитися на стратегії самореалізації як процесу усвідомлення власних смисложиттєвих та ціннісних орієнтацій, що є процесом свідомого управління самореалізацією. Так, постановка життєвої задачі включає інтереси, бажання та нахили особистості, відбувається формування особистісних смислів. Завдяки механізму особистісної рефлексії, відбувається оцінка своїх можливостей – смислоусвідомлення. Власне, в процесі смислоусвідомлення може виникнути страх успіху, бажання втечі від відповідальності – «комплекс Іони» (термін А. Маслоу), який заважає людині прагнути до самовдосконалення. Тобто,

чинниками саморозвитку є, по-перше, внутрішні стимули та зовнішні умови – по-друге.

На початку професійного навчання студенти є достатньо тривожними. Вони досить часто ще не впевнені у правильності професійного вибору, сумніваються у власній майбутній професійній спроможності. На цьому етапі професійна «Я-концепція» є суперечливою та дифузною. На кінцевому етапі професійного навчання – професійна «Я-концепція» студентів набуває цілісного образу: випускники дають реальну оцінку своїм професійно-важливим якостям, «Я-ідеальне» набуває чіткої структури, студенти виокремлюють риси/якості, над якими слід працювати. Часто професійне «Я-ідеальне» випускника є проекцією характеристик реальної людини-фахівця у даній галузі (викладач ВУЗу, фахівець закладу/підприємства, де студент проходив практику). Зростає прагнення стати гідним представником професійного співтовариства.

Внутрішніми чинниками, що сприяють формуванню бажання самоствердження в оволодінні професією є: стійкість та тривалість пізнавального інтересу, цілеспрямованість, планування діяльності, творча активність як уміння знаходити нові шляхи вирішення проблемних ситуацій тощо. Суттєвим фактором професійної самореалізації є професійна ідентифікація – усвідомлення себе фахівцем, отже, професійна рефлексія є необхідною умовою професійного самовизначення, становлення, що в подальшому визначатиме успішну професійну самореалізацію. Формування стійкого особистісного смислу в оволодінні майбутньою професійною діяльністю фасилітує мотивацію до професійного самовдосконалення.

Діагностичним у дослідженні професійної рефлексії є вправа «Я в професії через 10 років». Студентам пропонується сісти зручно, прикрити очі і після недовгої релаксаційної вправи уявити ранок свого робочого дня через 10 років. Звертається увага на те, в якій професії студент себе бачить через 10 років: місце роботи, з чого починається його робочий день, що відбувається протягом дня: посада, функціональні обов'язки, структура робочого дня, зустрічі. Після вправи

можна запропонувати намалювати малюнок. Під час обговорення образу основна увага звертається на провідні емоції під час виконання вправи – наскільки комфортно відчував себе на даній посаді та в організації/робочому місці, що було найважливішим/найціннішим в роботі тощо. Важливим є те, що не сподобалось й те, що здалося дивним (часто студенти бачать утопічні(нереальні) картинки свого професійного майбутнього).

Внутрішніми перепонами на шляху до професійної самореалізації та, відповідно, зниженням професійної мотивації є: нечіткість або відсутність професійних планів, невпевненість у собі та правильності свого професійного вибору (наприклад, реалізація батьківського сценарію), інфантильність, неспроможність до самостереження, самоаналізу, саморегуляції тощо, тобто є характеристиками внутрішнього світу особистості. Вважаємо, що спеціально організована робота зі студентами (індивідуальна або групова) з метою корекції їх професійної спрямованості сприятиме знаходженню особистісного смислу в оволодінні професією, збільшенні мотивованості, чіткому визначенні майбутніх професійно-кар'єрних орієнтирів.

Література

1. Идинов А.А. Самореализация личности в непроизводственной сфере общества : (Онтологический и гносеологический анализ) : автореферат на соиск. уч. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.13 «Философия культуры» / А.А. Идинов. – Фрунзе, 1990. – 20 с.
2. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Роджерс. – М., 1994.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1946 – 704 с.
4. Maslow A. H. Motivation and personality / A. H. Maslow. – New York : Harper and Row, 1970. – 411 p.